

FRANK WOLLMAN

VÁVRA KRITIKEM

Dr. Jaroslav Vávra, ředitel Československo-sovětského institutu a vedoucí redaktor Časopisu pro slovanské jazyky, literaturu a dějiny SSSR, kritizoval mezi čtyřmi studii o Dobrovském také mou studii Josef Dobrovský a jazykově literární obrození u Slovanů.¹ O Vávrově kritice dověděl jsem se teprve v listopadu r. 1957, proto píši svou repliku až v prosinci tohoto roku.

Na dvou stránkách (s. 489—491) podává Vávra obsah mé studie; podává ho bez porozumění a nepřesně. Celé pojetí obrození u Slovanů, které zužují a prohlubují v obrození jazykově literární, mu uniká. O nových názorech, které jsem přinesl a položil diskusně, se vůbec nezmiňuje. Je to především názor, že vědecké spory mezi Dobnerem a Dobrovským, tedy především spory o stáří a původu glagolice, o významu a rozsahu Velké Moravy aj., a podobně i spory s Ungarem jsou vysvětlitelné třídními činiteli. Němec Dobner a slavující Němci v Čechách jsou už zachyceni pokrokovou německou buržoasií a její produkcí, a třeba jsou většinou příslušníky řádů, řeší sporné otázky protifeudálně. Tak jsem zejména zdůraznil, jak Němec Dobner odmítl závěry Salagyovy o úzkém rozsahu Velké Moravy, které sloužily feudálnímu pojetí Hungarie, a vytkl mu nacionální zaujatost. Užil jsem k tomu přínosů Josefa Macůrka, ale pokusil jsem se o třídní výklad faktů. Dobrovský přijetím názorů Salagyových podepřel své mylné názory o pozdějším vzniku glagolice, nepatrném rozsahu cyrilometodějské akce v Česku atd. (srov. citované studie str. 29.)

Zavedením tohoto třídního kritéria rozlišil jsem to, co jsem nazýval barokovým slavismem, od racionalisticky osvícenských nových pojetí. (Dnes bych neužil termínu „barokový slavismus“, který se až příliš rychle ujal a způsobuje nedorozumění; sám to dnes nazývám „humanisticko-barokními postupy“.)

Proti jubilejnímu zamlčování historických skutečností ukázal jsem na konservativní stanovisko Dobrovského ke zrodu spisovných jazyků novodobých (zejména k ruskému, srbskému, bulharskému) a vysvětlil jsem to, pokud mi dovolil rozsah časopisu.

Proti názoru, který vysvětloval zrod Bernolákova západoslovenského spisovného jazyka z potřeb mladé slovenské buržoasie, které tehdy ještě nebylo, ukázal jsem na trvající a znovu oživlou tradici a jazykovou praxi Kongregace propagandy víry a zaměření bernoláčtiny nejen na Slovensko, ale i na Moravu. Vztah Dobrovského k ústní lidové slovesnosti zapojil jsem do historického kontextu. Mohl bych zde vyjmenovat ještě několik menších oprav, které jsem udělal k jubilejním vulgarisacím. Providentialismus Dobrovského postavil jsem proti názoru, že Dobrovský byl materialista (Machovec), a uvedl jsem důkazy, že se nestal doživotním nepřítelem jezuitského řádu (Machovec, Dolanský). Nepokládal jsem za nutné vyrovnávat se s takovými „poznatkami“, jako např. je ten, že kluci, kteří házeli v Německém Brodě kameny na chlapce Dobrovského a smáli se mu jako Němci, byli výrazem už zrůdné buržoasie české, jak se dočítáme v akademickém sborníku o Dobrovském.

Od kritika-historika bych očekával, že především bude kritizovat takové základní posice, na které jsem se postavil, že po stati J. Černého,² která v záplavě jubilejních článků přinesla některé skutečně marxistické pohledy na Dobrovského a zásadní výhrady proti některým lžimarxistickým názorům, sám se podejme hodnotení nových historických příspěvků. To žádá opatrný J. Vávra ode mne, ačkoli mé thema hned v nadpise ukazuje na zúžení a prohloubení filologické a vzniklo už jako přednáška před konferencí o Dobrovském. Reagoval jsem na skutečně nové poznatky, jak ukazuje sám text a poznámky, pokud zasáhly mé thema. Ale je třeba říci, že skutečně nových poznatků přinesla konference málo. Autory těch nových poznatků cituji hned v úvodě studie (str. 7).

Rozeznáváme vždy to, co už jako poznatky vešlo v naše kulturní vědomí a stalo se

obecným majetkem, od toho, co zásadně tento majetek rozmnožuje. Poznatkem však není nějaký materiálový faktiček, který nemění základní linie, obrysy postavy, díla, směru atd. A zde jsme u jádra „kritiky“ Vávrovy. Vytýká mi převzetí nových poznatků bez citování jejich autorů, dokonce doslovné převzetí.³ Zkrátka skoro plagiát. To je i při dnešním volání po kolektivnosti vědecké práce těžké obvinění.

Jaká je kritická metoda J. Vávry? Taková, jak následuje. Vávra mi vytýká toto: „Tak these, že Dobrovský byl veden k slovanství a slovanským studiím „představou a citem“ nic nevysvětluje.“ (L. c. 492.) Nic takového jsem nenapsal, je to falsifikace textu; tvrzení Vávrovo je nepravdivé. Tedy sáhodlouhé poučování, že by se to „mohlo říci o každém slavistovi“, je bezpředmětné. Mluvími o sporu rozumu a citu Dobrovského a připomínám k tomu, že se o tom dávno psalo (l. c. 8). Pravím, že se to musí chápat širě a hlouběji. Naznačuji hypoteticky položení Dobrovského mezi třídami, smíšený českoněmecký původ, dále určitou rozpornost ve věcech filosoficko-náboženských. Na str. 9 své studie mluvím přímo o tom, že rozhodnutí Dobrovského, exetika slovanské bible, stát se učitelem slovanského lidu, vychází z lidového citu a lásky k slovanské mase. To už o každém slavistovi říci nelze, např. hned nikoli o K. Bittnerovi; u něho rozhodnutí stát se slavistou vyplynulo z fašistického názoru a z nenávisťi k slovanské mase.

„Kritická“ metoda Vávrova projevuje se dále insinucemi. Tak hned v následujícím: „Postřeh Machovecův, převzatý Wollmanem, že Dobrovský musil bojovat proti romantickým bájím buržoazie, která se dostávala na scesti...“ (l. c. 492.) Moji posluchači mají ve svých záznamech a také v strojových opisech mých přednášek ze slovanských literatur už od r. 1952 třídni hodnocení vztahu Dobrovského k mladé buržoazii v pojetí Zd. Nejedlého. Nevím, proč bych to tedy měl brát od Machovce, který sám to má od Nejedlého. Nejedlý tomu učil už v době, kdy se Machovec narodil. Další insinuaice: je prý ohlas mínění Holinkova tvrzení, že víra Dobrovského v pomoc panovníků a šlechty vystrídala (a v dalším cituje Vávra má slova) „jeho starší prognosy o neudržitelosti dosavadního feudálního řádu“ (Vávra, l. c. 492.) A nyní dokládá Vávra kategoricky: „Pokrokové starší prognosy u Dobrovského neexistují.“ (L. c. 492.) Tedy k tomu „ohlasu“. Mohl by to být i „ohlas“. Ale ohlas ze vzájemných úvah. Možná, že Holinkův publikovaný projev je právě plodem podobných úvah společných. Vždyť k problematice okolo Dobrovského jsme se neustále vraceli už v letech dvacátých v Bratislavě (Hanuš, Pražák, Weingart a z asistentů Holinka, Vilikovský). K existenci těch „prognos“ Tedy pokrokové starší prognosy u Dobrovského existují. Užil jsem úmyslně slova „prognosy“, abych naznačil, kam mířím. Každý, kdo si jen přečetl Weingartovu Vzájemnost, vzpomene ihned na citovaný zde list Dobrovského Durychovi z 24. 11. 1795.⁴ Blouznění, extase atd., které spojovali s tímto listem ti „realisté“, kterým se nelíbilo vřelé slovanství Dobrovského, zde projevené, korigoval už prof. Krivý. Změny v evropské mapě, které zde předpovídá Dobrovský, jsou nemyšlitelné bez představy, že se změni dosavadní řád; také o změně pořádku Dobrovský mluví. „Ale již se nyní začne jiný pořádek, jiný obrat. Co bylo první, bude poslední a naopak.“ (V originále: „Sed iam nunc alius rerum ordo, alia conversio incipit. Quod erat primum, erit ultimum et vice versa.“) Po buržoazní revoluci francouzské nemohl si člověk inteligence Dobrovského představit beze změny společenského řádu ztrátu Slezska pro „věrolomného“ krále pruského, návrat Lužice ke království českému, rozkvět Polska a zmohutnění ruského státu až k hranicím Indie a Persie. Ovšem, to vše si Dobrovský představuje jako dílo Prozřetelnosti. Při té příležitosti vytýká, že byl změněn v jeho řeči před Leopoldem výrok: „Es ist in Wahrheit aller Aufmerksamkeit wert, wie wunderbar die Vorsehung die Schicksale ganzer Nationen leitet und bestimmt.“ Ve znění vytištěném „wie sehr sich die Lage aller Völkerschaften geändert hat“ vidí Dobrovský projev „nezna-boha a nepřítelů Čechů“. O změně věci a pořádku uvažoval tedy Dobrovský z několika stran. A ne jednou. Také lužickému Němci Antonovi psal 6. 12. 1795 o tom, že se Lužice brzy vrátí k Čechám. Našlo by se toho v korespondenci Dobrovského více. O jiných dvou třech poznámkách zde nebudu diskutovat; nejsou nikterak zásadního významu a nepřesahují chytání za slovo a hru se slovy, jak to bývá u vědeckých začátečníků, chtějících „něco najít“.⁵

Vrátme se k hlavní výtce. Četl jsem z povinnosti redakční ve sloupcové korektuře referáty a diskusní příspěvky z konference Dobrovského. To také v závěru své práce podotýkám ve výčtu literatury a pramenů. Pravděpodobně bych byl citoval něco z lánané číslované korektury, kdyby byla hotova. Mimořádně řečeno: po uveřejnění těchto státi rozhodla se redakce Slavie, že se nebudou takové věci tisknout v Slavii, že stačí naprosto stručné záznamy. Vávra tvrdí, že jsem odtud parafrázoval nové „poznatky“. Jak ty „poznatky“ vypadají, uvedl jsem zčásti již na počátku. Opravil jsem je novými thesemi. Ty Vávra čtenáři zatajil; měl k nim zaujmout stanovisko, třeba polemické. Insinuaci

„parafrázi“ vyvrátil jsem už na dvou uvedených tvrzeních. Zbývá ještě jedno, to nejprivátnější. Vávrovi se zdá, že jsem od něho převzal tyto poznatky: že se „Dobrovský neshodoval s hr. Sternberkem v jeho obdivu k hospodářsko-politické organizaci pruské“, že „prozíravý abbé Dobrovský viděl dále než policejní ředitel Metternichův“, že „Dobrovský viděl možnost nápravy v panovníku a že argumentoval přirozeným právem“ (L. c. 491.) Vytýká mi, že jsem ho (Vávru) necitoval. Všecky tyto jeho „nové poznatky“ jsou dávno známé věci. A tu najednou v r. 1956 se Vávrovi zdá, že on přišel na nové poznatky, a chce, aby byl citován. Zapomněl, že ve své kompilační disertaci z r. 1950 „Pohled českých osvícenců a jeho význam pro české národně obrozené hnutí (Jáchym Sternberk a Josef Dobrovský o Rusku 1792—1793)“ sestavil na sto třiceti stránkách velkého strojového písma údaje z literatury obecně známé, že nepřinesl sám nic nového, protože „pro časovou tíseň“ neprostudoval pozůstalost Sternberků v literárním archivu Národního musea (jak sám doznává na str. 145). Vávra byl by podle toho povinen citovat také ve svých příspěvcích ve Slavii užitou literaturu starší, ze které čerpal, zejména životopis Sternberka v Abhandlungen, Fr. Kubku, Franceva, Hanuše atd. Nebudu dokazovat z vlastní disertace Vávrový, odkud všecky ty nové „poznatky“ a „závěry“ vzal.⁶ To měl udělat sám. Ve své syntetické studii, která vznikla z revise všeho, co bylo uvedeno, vedl jsem si tak, jak se sluší: známé věci cituji sumárně jako to, co vešlo už v náš majetek, nové věci cituji jmenovitě. Tvrzení o doslovném přejetí závěrů *Vávrových* je lež.

Paušální odsudek přestárlého začátečníka, který ještě nemá vědeckou legitimaci na pausální soudy toho druhu, jako že „studie nesplnila očekávání, jež vzbudila svým názvem“, mně nechává zrovna tak lhostejným jako paušální pochvala začátečnickova na způsob L. Vymazalovy (Slavia XXVI, 1957, 476).

Ve své stati vrací se Vávra ještě jednou ke mně. To je v referátě o stati Venceslavy Bechyňové Ruská literatura v díle V. F. Durycha a její význam pro Durychovo slovanství (Slavia, 1955, 248—268).

Je to až směšné, jak Vávra štourá do každé skulinky, aby ukázal slabiny mých prací. Mohu být spokojen s výsledky tohoto štourání „cum ira et studio“ („s hněvem a záměrem“), protože žádný podstatný kaz nevyšťouralo.

Také z práce Bechyňové, o které s mnou autorka několikrát konzultovala a kterou jsem sám redakčně upravil, nic takového nevyplývá, o čem mluví Vávra (l. c. 495). Barokový slavismus, nebo lépe řečeno humanisticko-barokové postupy, najdou se i u samotného Dobrovského. Ruská orientace ve slovanověděni byla i u protireformačních a pietistických činitelů. Humanisticko-barokové postupy jsou také ještě jako dědictví staršího období i u antikvářů německých kol Ruské akademie a jsou i u samého Lomonosova. Záleží právě na tom, co Vávra nechápe a mate: Durych — to je starší „slovanověděni“ (nikoli slavistika) a Dobrovský — to je už počátek novodobé slavistiky.

Záměrně zkrslující výklady Vávrový k tomu nesníží hodnotu mé práce Předchůdci Dobrovského (Slavia 1953), kde jsem právě ukázal na ruskou orientaci a na zapojení Dobrovského do prací kol Ruské akademie a na přelomový význam jeho osobnosti v slovanických studích. Přijetí výsledků stati od znalce doby a odborníka B. Havránka není „výklady“ Vávrovými desavuoováno.⁷

Připomínám čtenářům své odpovědi J. Vávrovi, že přijímám konstruktivní kritiku, zejména od mladších badatelů, se zájmem a potěšením. Ale vědecká kritika musí přinést něco skutečně nového a nesmí vidět svůj úkol v planém obviňování. Co přináší ve své „kritice“ Vávra? Přináší něco více než onen Vávra z Poličky, o němž mluví známá báseň Čelakovského?

P o z n á m k y

¹ Jar. Vávra, *Josef Dobrovský a počátky českého rusofilství*, Časopis pro slovanšské jazyky, literaturu a dějiny SSSR (1956) 3, 489—493. Má studie se nazývá *Josef Dobrovský a jazykově literární obrození u Slovanů*. Vyšla ve Sborníku prací filosofické fakulty brněnské university III (1955) řada literárněvědná, č. 1, 5—40.

² J. Černý, *Za marxistické zhodnocení vědeckého a ideového odkazu Josefa Dobrovského*. Na okraj Výboru z díla Josefa Dobrovského a sborníku Josef Dobrovský 1753—1953, Nová mysl 1954/5/457 n.

³ Vávra píše na str. 491: „Nová Wollmanova práce shrnuje jeho vlastní starší názory na studovaný problém a staré i novější názory badatelů jiných. Hodnota jejich informativního poslání je podstatně oslabena tím, že autor neodkazuje právě na práce nejnovější, jejichž závěry přejímá a které posunuly naše poznání kupředu. Čtenář je tím zbavován možnosti ověřit si tyto poznatky a seznámit se s jejich zdůvodněním.“ (L. c. 491.)

⁴ M. Weingart, *Slovanská vzájemnost*, Bratislava 1926, Vzájemné dopisy J. Dobrovského a V. F. Durycha, vyd. Ad. Patera, Praha 1893, 355 n.

⁵ Např. „Stejně nadnesené je tvrzení, že čeští vlastenci počítali s pomocí šlechty a dokonce s její podporou pro uplatnění českých práv v rámci austroslavismu.“ (L. c. 492.)

⁶ „Poznámek“ je v disertaci 20 stran.

⁷ B. Havránek, *Značenje Josifa Dobrovškogo dlja Slavjan*, *Slavia* XXIII (1954), 84. Pod. česky Věstník ČAV 62 (1953), 247.